

EŞKIYA KEL
ALİ'NİN
TEFRİKA
OLMAYA
NAMZET
HİKÂYESİ

DOĞAN ALPASLAN DEMİR
Güzel okuyun

Bornova
31 Aralık 2020

Eşkıya Kel Ali'nin Tefrika Olmaya Namzet Hikâyesi

“Yaşamaktan vazgeçmiş bireylerden oluşan toplumlarda sosyal normlar, ahlaki değerler, empatiye dayalı beşeri refleksler ve toplumsal sorumluluklar anlamını yitirir.”

Maşuk İzafi

İsmi bilmediğimiz bir İngiliz yazar, muhtemelen 16. yüzyılın sonunda “Yoksullar, zenginlerin iyiliği için yoksul olur” demiştirⁱ. Yoksulluk zenginliğin zıt anlamlısı değildir çünkü dolu ve boş kavramlarındaki karşıtlığa değil sosyal bir hiyerarşiye tekabül eder. Yoksullar zenginlerin merhamet veya hor görü nesnesidirler.

Semavi dinlerin bakış açısından yoksulluk bir sınavdır; zenginler için himaye, yardım, hoşgörü, paylaşma duygularını tatmin ederek daha dindar olma fırsatı sağlar yoksullar. Örneğin Hristiyan inanç sisteminde yoksullar “Tanrının çocukları” olarak görülmüş, acı çekerek insanlığın günahlarının bedelini ödediklerine inanılmıştırⁱⁱ.

Marksist terminolojiyle konuşmak gerekirse, yoksulluğa sınıfsal bir karşılık bulmak mümkün olmaz çünkü sınıf, kendi varlık/yokluk sebebinin bilincinde olmalıdır. Sınıf bilinci, yoksulların çok çalışarak kendilerini değil zenginleri daha zengin yaptığını içselleştiren sosyal/kültürel bir hamleye gereksinim duyar. Zoraki bir çabayla

yoksullarla proletaryayı birbirinin yerine geçirmeye çalışmak,
Marks'ın mezarında ters dönmesine sebep olacaktır.

Halk dilinde yoksulluk, “güzelliğine güvenme bir sivilce yeter, malına güvenme bir kıvılcım yeter” şeklindeki tehditle, “aç mezarı mı var!” cümlesindeki emredici ve zorba dil katmanına sıkışmıştır. Tarih boyunca halk kültürünün en derin katmanlarına sızan yoksulluk kodları, sızlanmanın ötesine geçmeye izin vermez. Hal böyle olunca en cesur isyan dizeleri bile şikâyet etmekten öteye gidememiştir.

*“Fukara koyundur, valiler sağar
Halini arzetse başından savar
Derdini söylese yanından kovar
Böyle bir müşküldür, haller perişanⁱⁱⁱ”*

Erken Modern Dönem Avrupa tarihi üzerine çalışan araştırmacılar, yoksulluk ile şiddet olaylarının artışı arasında doğrudan bir ilişki bulunduğuna dikkat çekmektedir^{iv}. XVI. yüzyılda tüm Anadolu'yu saran Celali isyanlarının altında da yoksulluğa mahkûm olmuş çiftbozan adı verilen reaya sınıfı vardır. Köyünü, toprağını terk ederek çiftbozan durumuna düşen köylülerin büyük toprak sahiplerinin emrinde hizmetkar olmak yerine haramiliğe yönelmesi dikkat çekicidir^v. Osmanlı'nın iktisadi politikalarının bir sonucu olan çiftbozan reayanın haramiliğe, eşkıyalığa ve/veya Celali isyanlarına dahil olması, mevcut düzeni değiştirme amacına dönüşmemiştir. Ama en önemlisi, tarih boyunca yoksul halkın muhayyilesinde yarattığı Robin Hood veya Köroğlu karakterlerine devrimci veya kurtarıcı anlamlar yüklenmesinin toplumbilimsel karşılığı yoktur^{vi}.

Hasan Pulur'un yarım kalmış hikayesi.

Uzun yıllar önce^{vii} Hasan Pulur'un gazete köşesinde anlattığı bir hikâyecik, bana tamamlanmamış olduğı duygusu vermiştir. 40-50 yıl önce okuduğum bu öyküyü yeniden yazdım. Üstelik Hasan Pulur'un hikâyeyi bıraktığı yerden devam ederek öyküyü ilerlettim. İlerlettim diyorum çünkü hikâyenin tamamlandığına dair bir duygu yok içimde.

Yumurtacı Ali'nin Eşkiya Kel oluşunun tefrika olmaya namzet hikayesi

Bir zamanlar debdebeli hayatını şatafatlı sarayında sürdüren bir kral yaşarmış. Altından yapılmayan tabaktan yemek yemez hatta altın değilse tuvalet ibriğini bile kullanmazmış. Karısına aldığı hamam bohçasının çevresi ceviz büyüklüğünde elmaslarla bezeliymiş. Kralın kahramanlığını, cesaretini, eli açıklığını övmek için iki lakırdı edenin ağzını incilerle doldurur^{viii}, onun dünya lideri olduğunu yazana ağırlığı kadar altın bağışlarmış. Kral hakkında ileri geri laf edenler de olurmuş ama aynı kişinin iki defa konuştuğı hiç görülmezmiş. Gücünü halka kanıtlamak, ganimet elde edip hazinesini doldurmak için komşu ülkelere savaş ilan ettiğı de olurmuş. Nasılsa savaşın sonucunu doğru anlatabilecek kimse kalmaz, yandaşları “zaferlerini” övermiş. Kadeş savaşında savaş alanından kaçıp hayatını zor kurtaran II. Ramses gibi her yere zafer anıtları diktirmiş. Yönettiğı ülke toprakları verimliymiş ama ne fayda... Kaşıkla geleni kürekle savurunca zenginlik mi kalır! Sonunda hazine tam takır kalmış. Toplamış vezirlerini, “söyleyin bakalım, nasıl dolduracağız hazineyi?” diye sormuş. Vezirlerin biri “falan ülkeye savaş ilan edelim” demiş ama silah alacak para olmadığı çıkmış ortaya. Başka bir vezir “zenginlere vergi koyalım” demeye çalışmış ama diyememiş; bir diğeri “yabancılar toprak satalım” demiş ama diğeri vezirler bütün toprakları paylaştığından susturmuşlar onu da. Başka bir vezir “Kraliçenin hamam bohçasını satalım” önerisinde bulunmuş ama onu ertesi gün tuvalet bekçiliğine

tayin ettirmiş kral. Kral vezirlerinin planlarını yeterli bulmamış veya beğenmemiş. Toplantı bitmeye yakın en küçük vezir kendi önerisini anlatmış. Kral küçük vezirin önerisini çok beğenip onu kızıyla evlendirmiş. Yeni damat vezir paşanın hazineyi doldurma planı hemen ilan edilmiş.

Saraydaki gürültü patırtıdan uzak bir köyde Ali adında bir adam yaşarmış. Ali'nin tavukları varmış; gün boyunca tavuklara bakar, cuma günleri de kasabaya yumurta satmaya gidermiş. Sattığı yumurtaların parasıyla tuz, un, şeker, yağ alır köye dönermiş. Yine bir cuma günü kasaba pazarına varmış, yumurtaların tümünü satmış ve üç altın kazanmış. Altınlarını kuşağına koymuş; evde tuzla şeker bitmişmiş, karısına bir de ayna alıp köyüne dönecekmiş. Ah Ali, gariban Ali; bir anda zaptiyeler bitmiş dibinde. Yanlarında da kelli felli bir tahsildar varmış. Tahsildar “dur bakalım Ali, yumurtaları satmışsın, üç altını kuşağına koymuşsun ama birini vereceksin, damat vezir paşanın emri var” demiş. Hem korkmuş hem de kızmış Ali, “vermem, alnımın teriyle kazandım altınlarımı” diye itiraz etmiş. Zaptiyeler çekmiş, Ali itmiş; o itişmede Ali'nin takkesi düşmüş. Meğer Ali kelmiş, saklarmış kelliğini utandığından. Tahsildar, Ali'nin kelliğini görünce “bre sen kelmişsin, bir altın daha vereceksin” diye gürlemiş. Ali şaşkın, yere düşen takkesini bile alamadan “o niye o?” diye sormuş. Tahsildar “damat vezir paşanın emridir, keller bir altın vergi verecek” demiş. Ali iyice şaşkın, kuşağındaki üç altını eline alıp ikisini uzatmış tahsildara, bir yandan da “ben şimdi karıya ne diyeceğim” diye söylenmiş. Bunu duyan tahsildar Ali'nin elindeki üçüncü altını da alıvermiş: “Bu altını da vereceksin Kel Ali, damat vezir paşanın emridir, kılıbıklar bir altın verecek.”

*“Tahsildarlar çıkmış köyleri gezer
Fukara haline eden yok nazar*

Örtüsü, döşeğı mezatta gezer
Hasırdan örölür malımız bizim^{ix”x}

Hasan Pulur’un köşe yazısı burada biter. Hasan Pulur sadece kralın vergi politikasını eleştirmiştir; nedir, pazar yerinin ortasında beş parasız kalan Kel Ali’nin bir anda içine düştüğü yoksulluk gözden kaçmış hem kel hem de kılıbık Ali, okuyucunun hor görü ve acıma duygularına teslim edilmiştir. Oysa Kel Ali’nin hikayesi şimdi başlamaktadır.

Ali köyüne eli boş dönemez, nasıl dönsün, dönerse hem kendisi hem de ailesi açlıkla karşı karşıya kalacaktır. Seçenekleri sınırlıdır Kel Ali’nin; veresiye alır şekeri ve tuzu, karısının aynasını alamaz, kılıbıklık da bir yere kadar. Veresiye alanlar parasını ödemeyenlerin zararını karşılamalıymış, şekerçi ve tuzcu iki kat söyler fiyatları. Ali ertesi hafta yumurtaları iki katı fiyata satabilse dahi elinde kalan para anca veresiyeyi kapatır. Yumurtaya zam yapacak, veresiye borcu giderek büyüyecek ama aç kalıp tavukları yemeye başladıklarında yolun sonu görünecektir. Er ya da geç azalan yumurtaların satışı veresiyeyi ödeyemeyecek, uncu, tuzcu ve şekerçi köydeki küçük arazisini ve evini elinden almakla tehdit edecektir. Günün birinde beş parasız kalan Ali yalnız olmadığını görecektir, tahsildarın gazabına uğrayan diğer köylülerle tanışacaktır. Nitekim, bir gece Ali ve avenesini tahsildarın konağını basarlar; yoksulluğa düşüp konakta karın tokluğuna çalışan hizmetçilerden direnenleri öldürürler; tahsildarın kafasını kesip kasaba meydanında yuvarlarlar. Kel Ali ve şerikleri tahsildarın yerde yuvarlanan kafasının yanında şekerçi, uncu ve tuzcuya meydan dayayı çekerler. Eşraftan Hacı Mehmet Ağa, Kasaba’nın değişen dengelerini çabuk kavrar; Kel Ali’nin yanına gelip sırtını sıvazlar, “benim has adamımsın artık, ne ihtiyacın olursa doğru bana gel” der. Kan dökücü, zalim ama yoksulların kurtarıcı gözüyle göreceği Kel Ali adıyla maruf

eşkiyanın dağa çıktığı o günün hikayesi, yıllarca köy odalarında anlatılır. Öldürölüp ayağından kasaba meydanında asılacağı gün çok uzakta değildir.

DİPNOTLAR

ⁱ British Library, Harleian elyazmaları, 1713.

ⁱⁱ Aslıcan Kalfa- Topateş, Dilenciler, İletişim Yayınları, 2015, Sayfa 29.

ⁱⁱⁱ Halk şairi Karari tarafından yazılan dizelerin 1870-1875 yıllarına ait olduğu sanılmaktadır.

^{iv} Julius R. Ruff, Erken Modern Avrupa'da Şiddet (1500- 1800), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011, Sayfa: 264.

^v Prof. Dr. Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları), 1995, Cem Yayınevi, sayfa 71.

^{vi} Kemal Tahir'in Rahmet Yolları Kesti romanını Yaşar Kemal'in İnce Memed romanıyla karşılaştırmanızı öneririm.

^{vii} 1969-1973 yılları arasında olduğunu sanıyorum.

^{viii} "Ağzını incilerle doldurur" ifadesi Binbir Gece Masalları'nda sık olarak kullanılmıştır.

^{ix} Halk ozanı Serdari tarafından yazılan 1887 yılı Kıtık Destanı'ndan. Serdari'nin 1834 doğumlu olduğu anlaşılıyor.

^x Bu yazıda yer alan halk ozanları Karari ve Serdari'ye ait olan dörtlükler için kaynak: Cahit Öztelli, Uyan Padişahım, Milliyet Yayınları, 1976.

Bu yazı 31 Aralık 2020 tarihinde www.doganalpdemir.com internet sitesinde yayımlanmıştır.